

Chios, het eiland van de kauwgomballenboom

Sinds klassieke tijden groeit en gedijt op het Griekse eiland Chios de mastiekboom als nergens anders. Deze boom voorziet een groot deel van de eilandbewoners in hun dagelijkse levensonderhoud en is een boeiend verhaal over kauwgom, likeur en tandenstokers.

Het kinderliedje 'De kauwgomballenboom', dat enige jaren geleden populair was, zal op velen de indruk hebben gewekt dat het ging over een soort fantasieboom. Op één van de honderden Griekse eilanden Chios, gelegen in het oostelijke deel van de Egeïsche Zee en slechts op een steenworpafstand van Turkije, groeit echter een beroemde boom, de mastixboom (*Pistacia lentiscus* L.), welke met weinig fantasie door kan gaan voor die kauwgomballenboom.

De 1-3 meter hoge mastixboom, mastiekboom of lentiscus behoort tot de familie van de Anacardiaceae en is verwant aan de pistacheboom. De altijd groene boom is karakteristiek voor de Griekse Phrygana, de lage struikgewaszone en ze bedekt vaak het droge, hete heuvellandschap aan de zee-kust. De paarsgewijze, leerachtige en van boven glanzende bladeren zien eerst roodachtig en later fel groen. De scharlaken rode, steenharde vruchten, zo groot als erwten, worden zwart als ze rijp zijn. De mastiekboom is inheems op Chios en komt voornamelijk voor op het zuidelijke deel van het eiland. De boom komt ook voorin andere landen, als Israël en Cyprus.

Een aromatische hars dat als een dicht vaalgeel, natuurzuiver sap ('tranen' genaamd of 'dakria' als de Grieken het noemen) uit de bast druppelt, heet mastix (van mastazo = kauwen) en dit geeft de boom zijn naam. Het bijzondere is evenwel dat allerlei experimenten om de harsproductie van de boom naar elders over te brengen zijn mislukt, zelfs wanneer men ook een grote kluit aarde aan de boom mee verhuisde. De boom blijft alleen zijn harsballetjes, 'tranen', laten vallen op Chios en ze drogen alleen in de omgeving van de mastiekdorpen. Men weet nog steeds niet waarom die 'tranen' alleen hier verdrogen tot doorzichtige 'diamanten'. Overal elders blijven ze vloeibaar.

De vruchten aan de mastiekboom
Bron: internet

bessen van de mastiekboom onttrokken. Deze olie is eetbaar en werd toen gebruikt om de huizen te verlichten. Vandaag de dag gebruiken de mensen van Chios deze olie voor de bereiding van de plaatselijk populaire snoepjes, 'mastica' genaamd en voor de plaatselijke likeur 'mastiche'. Historici verbinden de balsem, welke herhaaldelijk in Genesis wordt genoemd met de olie van de mastiekboom en Susanna uit de Geschriften met de mastiekboom zelf.

Echter, de geschiedenis van de mastiekboom gaat meer dan tweeduizend jaar terug. Zelfs Hippocrates, de eerste medicijnmeester en arts, schreef mastica voor als een nuttige balsem of zalf voor de mensen, die last hadden van een zware kou of een chronische hoest hadden. Naderhand maakten de Romeinen tandenstokers uit de bast van de mastiekboom en beweerden dat de mastiek eigenschappen bezat om tanden wit te houden, om aantasting van de tanden te voorkomen en verboden in dit verband halitosis*.

In 565 v. Chr. werd in Rome een verdrag gesloten dat het gebruik van bijzondere kruiden en specerijen verbood, behalve voor gebruik op het altaar. Castus (reguleert hormonen) werd aan Saturnus geofferd, cassia (een soort kaneel) en benzoin (een balsem van het boomgeslacht Styrax) aan Jove (Jupiter), muskus (sterk ruikende afscheiding uit een klier van de muskusrat) aan Juno (Hera), aloes (sap van de aloë vera) aan Mars, saffraan (een specerij gewonnen uit het knolgewas saffraankrokus) aan de zon (Apollo), mastiek

Chios, het eiland van de kauwgomballenboom

aan de maan (Diana), kaneel aan Mercurius en amber of ambergris (een hard wasachtig product uit het darmstelsel van de potvis) aan Venus.

Momenteel zijn dergelijke opofferingen niet langer in de mode en hoewel de vraag in de wereld naar mastiek aanzienlijk is afgenomen, varen de bewoners nog steeds wel bij de productie van hun vreemde en unieke handelswaar. Vorig jaar werd ongeveer 90 procent van de jaarlijkse 150 ton mastiek geëxporteerd naar Engeland, Frankrijk, Saoedi Arabië en Bulgarije, waar een kilo van de aromatische hars een twee honderd gulden op kan brengen. Chios is een van de vruchtbaarste eilanden in de Egeïsche Zee en zijn golvende heuvels en dalen in het zuiden zijn bedekt met uitgestrekte bossen en gaarden met mastiekbomen. In de 16de, 17de en 18de eeuw had het kweken van de mastiekbom voornamelijk tot doel om het erg bevolkte eiland economisch in stand te houden. Want mastiek, zeldzaam en sterk geurende als het was, werd slechts alleen door koningen gebruikt. Er was een grote vraag naar over geheel Europa. In die dagen kauwde de adel dus. Het wordt nu door de grote massa gebruikt en in tegenstelling tot vroegere tijd wordt het gebruik nu min of meer als onopgevoed beschouwd.

De mastiekbom, *Pistacia lentiscus* L.

Op het platteland van Chios heeft eigenlijk de tijd stilgestaan. Veel van de eilandbewoners leven nu bijna evenals honderden jaren geleden. Slechts een enkele televisie antenne op de daken geeft aan dat de bewoners met de technologie van de 21ste eeuw in aanraking zijn gekomen, echter slechts in beperkte mate. Er zijn ongeveer 24 dorpen, die zich volledig wijden aan het cultiveren van de mastiekbom. De bewoners van deze dorpen hebben nog steeds de traditionele dracht van hun voorvaders en gaan 's morgens op een ezel naar hun boomgaarden.

Afscheiding van een harstraan van de stam

Het cultiveren van de mastiekbom is een moeilijke zaak en vraagt veel aandacht. De jonge boompjes worden in de vroege lente geplant en ontdaan van ongedierte. Pas na 15 jaar begint de boom hars te produceren. Hoewel, wanneer de bomen ongeveer zes jaar oud zijn, beginnen de mastiekoeren inkepingen op de bast van de boom aan te brengen. Met een speciaal gereedschap worden ondiepe inkepingen, in grote hoeveelheden op de bast van de stam en takken aangebracht, van waaruit later de hars als vloeibare druppeltjes op de grond zal vallen. De boom met al deze inkepingen ziet er dan uit als een groot borduurwerk. Wanneer de mastiek op de grond is gevallen, mag het daar slechts 15 tot 20 dagen blijven liggen om de kristalliseren, waarna het door de dorpsbewoners in mandjes wordt verzameld.

Er zijn manlijke en vrouwelijke mastiekbomen, welke ieder een verschillende kwaliteit hars leveren, echter de hars van de manlijke boom is van een betere kwaliteit. Om die reden worden slechts weinig vrouwelijke bomen aangetroffen in de boomgaarden van Chios, omdat ze op een jonge leeftijd al worden geselecteerd en verwijderd.

De harstranen worden zorgvuldig van de bast van gedraaide en verwrongen stammen geschraapt. Tezamen met de uit zich zelf op de grond gevallen harstranen worden ook deze in mandjes verzameld. De mandjes worden vervolgens naar het dorp gebracht, waar vrouwen de tranen ontdoen van blaadjes en takjes, waarna alles naar de hoofdplaats voor verwerking wordt gebracht. Daar, in de havenstad van Chios, wordt de hars verwerkt in de mastiek coöperatie van het eiland, een wat verouderde fabriek. De hars wordt gesorteerd naar grootte en kwaliteit. Ze wordt meerdere malen gewassen en gespoeld, gekneet en in lange broden gebakken, en in verschillende vormen aangemaakt. Het eindproduct is voorzien van een suikerlaag, zoals we dat van kauwgom kennen, of verpakt in z'n natuurlijke, kristallijne vorm.

Het eindproduct de mastiek

Ondanks het feit dat er momenteel nauwelijks nog tandenstokers van mastiekbom-hout te vinden zijn en hoewel de wereldmarkt van dit unieke product bij lange niet meer is wat het vroeger was, het kauwen van 'mastica' en het nippen van het geurige aperitief 'mastiche' zullen altijd een belangrijke plaats in het leven van de Grieken, de Turken en voor iedere toerist, die het geluk heeft het eiland te kunnen bezoeken, in blijven nemen.

Chios, het eiland van de kauwgomballenboom

De ‘mastiekdorpen’

De 24 mastichochória (mastiekdorpen als Pirgi, Mesta, Olympi, enz.), in het zuiden van Chios, danken hun naam aan de winstgevende harswinning die hier sinds de Middeleeuwen wordt beoefend. In de 14de en 15de eeuw stichtten de Genuezen deze dorpen ver landinwaarts om ze enigszins tegen invallende piraten te beschermen. Ze zijn alle op identieke wijze versterkt, onder meer met hoektorens.

De altijdgroene, 1 tot 3m hoge mastiekstruiken (*Pistacia lentiscus*) op Chios scheiden een aromatische hars af die vóór de komst van de producten op basis van aardolie, de grondstof vormde van verf, cosmetica en medicijnen (tegen chronische hoest en maagpijn). Nu wordt mastiekhars gebruikt voor de productie van kauwgom, likeur en tandpasta. Iedere zomer wordt er zo'n 300

ton hars gewonnen uit inkepingen in de bast, waar de hars doorheen sijpelt. Als de hars daarna in de buitenlucht stolt, wordt hij van de bast gestroopt en verder gedroogd. De dorpen zijn als enige gespaard gebleven voor het bloedbad van 1822. Dit bevestigt het vermoeden dat het bloedbad van Chios mogelijk plaatsvond op aandringen van de haremdames van de Sultan, die zodanig verslaafd waren aan het kauwen van mastiekhars, dat de opstand van Chios in Constantinopel in het verkeerde keelgat schoot: de harsproductie moest koste wat het kost gevrijwaard blijven. Pyrgí is beroemd om zijn felgekleurde huizen, waarvan een groot deel is versierd met geometrische motieven (xystrá), enig in Griekenland. Mestá is een van de best bewaard gebleven mastiekdorpen. Het heeft nog zijn originele hoektorens. De indrukwekkende Taxiárchis-kerk uit de 19de eeuw is de grootste kerk van het eiland Chios.

Indruk van het grootste mastiekdorp Pyrgi

Rijswijk, 1989
Tjerk Miedema
miedematj@AOL.com